



## SAMMANFATTANDE DOKUMENT

RAN:s studiebesök om våldsbejakande högerextremism  
6–7 mars 2023, Stockholm

# Den svenska metoden för bekämpning av våldsbejakande högerextremism

## Huvudresultat

Våldsbejakande högerextremism (VHE) är ett hot som fortsätter att växa både i och utanför Europa. I Sverige har man omfattande erfarenhet av olika manifestationer av detta. Under **RAN:s studiebesök om våldsbejakande högerextremism** i Stockholm 6–7 mars 2023 fick 14 aktörer chansen att själva få insyn i de organisationer som är en del av Sveriges samhällsomfattande metod för bekämpning av VHE och relaterade frågor.

Bland deltagarna på mötet fanns olika experter, inklusive lokala aktörer med bakgrund i bland annat socialt arbete, desinformationsbekämpning, avhopparverksamhet och arbete i fängelse. Deltagarna fick lära sig om VHE:s historia i Sverige och hur internationella och geopolitiska faktorer påverkar hur det utvecklas i landet. Första dagen besökte de två organisationer på plats: myndigheten **Center mot våldsbejakande extremism (CVE)** och ungdomscentret Fryshuset, där programmet **Exit** hålls. Andra dagen diskuterade de Sveriges historia av VHE och manifestationer av det i olika medlemsstater i EU samt i vilken utsträckning lärdomarna kan tillämpas på deltagarnas egna kontexter.

Här följer några **viktiga punkter** som diskuterades.

- Nationella myndigheter kan vara till stor hjälp för lokala myndigheter när det gäller att dela kompetens och konkret stöd vid hantering av (potentiell) radikaliserings. Lokala myndigheter drar nytta av att använda nationella (stöd)strukturer istället för att behöva bygga upp egna metoder.
- Framgångsrika avhopp baseras på att bygga förtroendefyllda relationer och framstå som en trovärdig budbärare. Först då blir det möjligt att styra bort en individ från en extremistisk miljö. Det brukar krävas tid och resurser för att bringa en klient ut ur bekvämlighetszonen, men det är avgörande för att åstadkomma förändring.
- De mångskiftande yttringarna av VHE utgör stora utmaningar både i Sverige och i andra europeiska länder. För tio år sedan var det lätt att känna igen VHE-rörelser, men dagens högerextremister skapar sin egen "klipp-och-klistra"-ideologi och/eller radikaliserar till största del på nätet, där myndigheter inte ser dem. Detta gör problemet mer komplicerat att ta itu med. Ett avgörande sätt att bekämpa denna utveckling är att bygga upp ett starkt civilsamhälle som kan motverka normaliseringen av högerextrema narrativ i den offentliga sfären.
- Media har ett ansvar för att bedöma huruvida deras produktioner som skildrar extremistgrupper kan påverka sårbara individer negativt och att justera produktionerna därefter.
- Sekretess och informationsdelning vid hantering av brottsfall är en utmaning för många aktörer i Europa. Att utveckla effektiva system för aktörers arbete är avgörande för att förebygga och reagera på inblandning i våldsbejakande extremism. De så kallade "informationshusen" diskuterades som ett exempel på sammankomster där relevanta aktörer tar fram gemensamma åtgärder och metoder.
- Aktörer understryker likheten och överlappningen med närliggande ämnesområden (t.ex. diskriminering, hets mot folkgrupp, könsbaserat våld) och lyfter fram vikten av att dra lärdom av och använda befintliga system och metoder i sådana områden vid hantering av VHE.

Det här dokumentet inleds med en kort historik över (våldsbejakande) högerextrema grupper i Sverige. Sedan förklaras de två organisationernas metoder och deras plats i Sveriges nationella tillvägagångssätt, baserat på presentationerna som gavs under studiebesöket. Till sist formuleras de viktigaste punkterna i diskussionen, och en väg framåt föreslås.

## En kort historik över VHE i Sverige

I Sverige finns en lång tradition av VHE. Det första nazistpartiet grundades 1924, och under efterkrigstiden kort efter andra världskriget omorganiserade neofascistiska och neonazistiska grupper sig <sup>(1)</sup>.

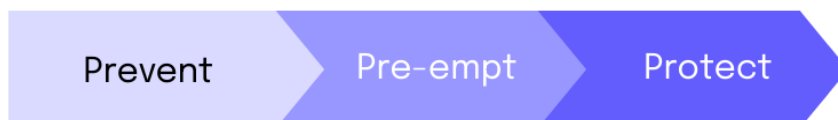
Dagens VHE-grupper har till stor del inspirerats av till exempel de amerikanska nynazistiska grupperna på 80-talet som främjade ledarlöst motstånd, bildning av små celler och accelerationism. Efter att de våldsamma och rasistiska skinhead-grupperna växte fram under 80- och 90-talet började modern VHE i Sverige ta form som en blandning av organisationer, partier och löst organiserade grupper som fluktuerar över tid och ofta bryts upp av interna konflikter och meningsskiljaktigheter. Det finns grupper som bildade politiska partier för att skaffa politiskt inflytande, elitistiska grupper med en medlemskapsstruktur där potentiella medlemmar behövde bevisa sin hängivenhet till gruppen och idealet (ofta genom våldsamma handlingar) samt löst organiserade nätverk som sprider accelerationistiska idéer och strategier. Den svenska nynaziströrelsen anses vara särskilt våldsam efter ett flertal mord och våldsamma incidenter som anstiftats av medlemmar i olika nynazistgrupper sedan 90-talet.

De senaste åren har ett antal ensamma förövare genomfört attacker på skolor. Dessa förövare har, precis som i många andra länder, en blandad ideologi som till stor del baseras på konspirationsnarrativ med inslag av VHE.

## Organisationerna

### CVE (*Center mot våldsbejakande extremism*)

Den svenska metoden för att bekämpa VHE (och andra former av extremism) baseras på tre pelare:



För att ett brott eller en våldsam extremistisk handling ska begås behöver tre "krav" uppfyllas: (1) det måste finnas en motiverad förövare, (2) det finns ingen kapabel beskyddare, och (3) det måste finnas en lämplig måltavla. De tre pelarna i Sveriges metod behandlar dessa tre respektive aspekter – pelaren **Förebygga** syftar till att eliminera förövares potentiella motiv, och pelaren **Förhindra** syftar till att begränsa möjligheterna för att en våldsam handling ska äga rum. Den sista pelaren, **Försvåra**, syftar till att skydda grupper som kan vara potentiella måltavlor när de två tidigare pelarna inte har gett resultat. CVE:s arbete faller under den första pelaren, Förebygga, och verkar på nationell nivå.

CVE ger följande viktiga råd vid sammanställning av förebyggande strategi:

- Se till att aktörer på lokal nivå har de resurser, strukturer och kunskaper som krävs för att känna igen och agera mot VHE.
- Om det finns en nationell strategi så bör lokala myndigheter bygga på den – det är lättare att använda den än att utveckla egna metoder lokalt eller till och med gå emot strömmen.

<sup>(1)</sup> Helené Lööv, Nazismen i Sverige 1924–1979. Ordfronts förlag.

## CVE:s uppbyggnad

### Det mobila supportteamet

Det mobila supportteamet tillhandahåller behovsbaserat stöd åt lokala myndigheter som kanske saknar specifik kunskap, kompetens eller praktiska färdigheter. Teamet är mycket mångskiftande och består av experter hos polisen, socialarbetare, religiösa ledare osv. Denna mångfald gör att teamet kan erbjuda olika typer av support på lokal nivå.

När de första återvändarna – de som kom tillbaka från Daesh-kontrollerade områden – anlände i Sverige förändrades supporten som CVE ger på lokal nivå avsevärt. Från att vara grundade i teoretisk utbildning gick de över till mer praktiska och anpassade metoder. Det här har på ett liknande sätt påverkat supporten som tillhandahålls i relation till VHE-frågor på lokal nivå. CVE fokuserar specifikt på att tillhandahålla support, men beslut om huruvida (potentiellt) radikaliserade individer och våldsamma extremistiska förövare får specifik support – yrkesrelaterad, finansiell, utbildningsrelaterad – fattas av respektive lokala myndigheter. Utsträckningen i vilken support ges till dessa individer kan därför variera mellan olika kommuner.

### Kunskapsteamet

Det här teamet fokuserar på att forska och samla ihop kunskap och insikter om pågående utvecklingar som är relaterade till (höger)extremism i Sverige. Det består av ämnesexperter och forskare.

Kunskapsteamet håller också på att utveckla ett verktyg för att bedöma CVE:s arbete. Bedömningen kompliceras av det faktum att våldsamma extremistgrupper och extremister har utvecklats konstant under de senaste åren, vilket gör det svårt att hålla sig uppdaterad om utvecklingar och att ta fram anpassade åtgärder.

### Utbildningsteamet

Utbildningsteamet ägnar sig åt att sprida kompetensen som samlats in av kunskapsteamet genom att organisera seminarier, webinarier, poddar osv. för aktörer som arbetar med VHE och radikalisering. Denna utbildning riktar sig främst till bland annat poliser, lokala myndigheter och icke-statliga organisationer.

CVE har upptäckt att lokala myndigheter ofta saknar den kompetens och de resurser som krävs för att känna igen och hantera individer som möjligen håller på att radikaliseras, särskilt i mindre kommuner. För att motverka detta utvecklade utbildningsteamet ett bedömningsverktyg som aktörer på frontlinjen, t.ex. lärare, kan använda för att bättre bedöma problem hos individer som de oroar sig för. Detta hjälper dem att skriva grundligare "orosrapporter" för att indikera att en individ kan behöva stöd.

### Samarbetsteamet

Samarbetsteamet underlättar för och koordinerar nätverket av (statliga och icke-statliga) organisationer som arbetar med att förebygga våldsbejakande extremism. CVE bedriver ingen egen lokal verksamhet men har nära kontakt med kommuner och organisationer på lokal nivå.

## Exit (Fryshuset)

Åtgärderna som tas fram av programmet Exit, som hålls i ungdomscentret Fryshuset i Stockholm, syftar till att lösgöra individer från bland annat extremistiska miljöer. Handledarna där arbetar med klienter från fall till fall och anpassar metoden efter individens behov. Ett ingripande kan vara i några veckor, ett år, ett och ett halvt år eller till och med flera år i väldigt komplicerade fall. Om en klient har ett bra supportsystem – vilket ofta är fallet med yngre personer – så kan det räcka med ett par sessioner.

Detaljerna skiljer sig från fall till fall, men Exits åtgärder baseras på en femstegsmetod som vägleder handledaren under arbetet med klienten. Det är svårt (men inte omöjligt) att slutföra de tre första faserna vid kontakt som endast sker på nätet, så dessa faser utförs helst ansikte mot ansikte.

## Analys

Under den här fasen försöker handledaren att samla in så mycket information som möjligt. Eftersom klienter ibland kan försöka manipulera den här processen – till exempel genom att framställa sig själva som viktigare i gruppen än

vad de faktiskt var – rekommenderas det att inte använda sig av undersökningar utan att samla in informationen genom samtal. Det bör dessutom inte vara ett samtal där informationssamlade är målet – det är bäst att skapa sociala sammanhang där frågor kan ställas och information delas naturligt. Slutligen är det viktigt att förstå att klienter kan svara instinktivt på det sätt som de tränades till – detta betyder inte att de inte vill ha hjälp, men det kan ta tid att försöka glömma vissa beteenden.

Informationen som samlas in kan delas in i tre kategorier:

- **Hårda fakta** – t.ex. hur många syskon en person har, personens ålder, utbildningsnivå, arbetslivserfarenhet osv.
- **Mjuka fakta** – detta inkluderar social och emotionell förmåga, bedömning av huruvida personen har psykiska besvär, personens kapacitet för våld osv. Om handledaren misstänker att klienten kan utgöra en fara för sig själv eller andra så tillkallas sjukvårdare och psykologer.
- **”X-faktorer”** – i vilken utsträckning en person vill lösgöra sig kan variera, men alla har en berättelse om hur de hamnade i en extremistgrupp och varför de nu vill lösgöra sig. Detta hjälper handledaren att bedöma huruvida Exit är rätt plats för personen i fråga (vid den aktuella tidpunkten) och hur realistiska personens mål är, baserat på personens historia och nuvarande situation. Om klienten har problem med droger eller alkohol så kan rehabilitering behövas innan ett avhoppningsprogram blir aktuellt, beroende på hur svårt problemet är.

## Trovärdig budbärare

En extremist kommer inte att låta sig påverkas av en person som den bedömer som icke-trovärdig – klienten behöver tro att handledaren kan förstå. Om det blir svårt att försöka bli en trovärdig budbärare åt en viss person så går det att använda en annan person – någon som extremisten bedömer som trovärdig och som stöttar handledaren – som ”brygga”. Detta kan förändra klientens syn på handledaren.

Det är viktigt att ha ett mångfaldigt team av handledare för att tillhandahålla en trovärdig budbärare – detta gör det lättare att hitta den lämpligaste personen för klienten.

Före detta extremister kan användas som handledare. De uppfattas enkelt som trovärdiga budbärare i många fall eftersom de har liknande erfarenheter av extremistiska miljöer som klienten. Däremot är det endast ett mycket begränsat antal före detta extremister som är lämpliga för avhoppningsverksamhet – organisationer behöver säkerställa att en individ faktiskt är avradikaliserad innan ett samarbete kan inledas, och även då kan en sådan individ få återfall, till exempel vid arbete med för många klienter med hög igenkänningsfaktor eller om individen träffar en klient vars berättelse eller specifika trauma framkallar något. Sedan kan före detta extremister – i egenskap av sin tidigare extremistiska roll – fungera som förebilder, särskilt för unga klienter, och till och med radikaliserat klienten ytterligare. Det är därför viktigt att vara försiktig vid arbete med före detta extremister.

## Allians

Under den här fasen bygger handledaren upp en förtroendefylld relation med klienten. De hittar saker som de har gemensamt och som inte är kopplade till klientens tidigare, extremistiska liv. Förtroendet byggs upp genom att man upplever saker tillsammans, helst genom något slags aktiviteter, som att campa, äta lunch på en restaurang eller gymma ihop – alla aktiviteter som klienten känner sig bekväm med. I det här stadiet är det viktigt att underlätta förändringen och att bygga upp förtroendet och en fungerande allians genom funktionell återintegrering, alltså att lösa problem tillsammans *med* klienten, inte bara *åt* klienten. Att ha ordning på det grundläggande i livet – ett hem, ett jobb osv. – är en bra grund för att bygga ett nytt liv och lämna den extremistiska miljön.

I början är det viktigt att endast ägna sig åt aktiviteter som klienten känner sig bekväm med, men senare blir det viktigt att utmana klienten att lämna sin bekvämlighetszon. Handledare kan utgöra ett exempel genom att göra saker som de själva inte känner sig bekväma med och att dela upplevelsen om obehaget med klienten.

Ärlighet är grundläggande när det gäller att bygga upp ett förtroende. Det finns sätt att manipulera hur denna allians byggs upp, till exempel genom att skapa friktion och sedan lösa problemet, vilket stärker relationen. Det finns däremot en risk med detta – om klienten upptäcker att situationen skapades artificiellt kan det bli ännu mer komplicerat, om inte omöjligt, att återuppbygga förtroendet. Av den anledningen bör förtroendet baseras på genuint stöd och en verklig vilja att möjliggöra förändring.

Före detta extremister utgör även en risk när det gäller uppbyggandet av en allians. Det kan vara lätt för klienten och handledaren att känna samhörighet med utgångspunkt i upplevelsen av att tillhöra en extremistgrupp. Men det är den här världen som klienten ska lösgöras från. Detta betyder inte att det är omöjligt att samarbeta med före detta extremister, men handledare som själva har ett extremistiskt förflutet behöver vara uppmärksamma och inte gå i samma fälla med att utbyta "krigshistorier" och jämföra det gamla livet för att bygga upp förtroende.

### Normalisera avradikalisering beteende

I det här stadiet hjälper handledaren klienten att förstå vad det innebär att lämna en extremistisk miljö och hur man uppför sig och blir delaktig i det normala samhället. Ju längre en individ har tillhört en extremistgrupp, desto fler inlärdade beteenden som var lämpliga i den kontexten har individen. Dessa fungerar inte vid interaktioner i nya sociala sammanhang och för att bygga upp en ny social identitet. Handledaren hjälper klienten att bli varse om dessa olämpliga beteenden och att ersätta dem med lämpligare beteenden. Klienter kan också behöva lära in beteenden som kompenserar för hur de uppfattas av andra – särskilt om de fortfarande klär sig på ett sätt som associeras med en viss våldsbejakande eller extremistisk grupp, eller har många eller specifika tatueringar, så behöver de tydligt visa med sitt beteende att de inte vill något ont.

### Inflytande

I det sista stadiet kan handledaren börja ge klienten råd om vad som (inte) bör göras och påverka vissa beslut. Detta kan innebära att till exempel avsluta en vänskap eller relation som påverkar klientens framsteg negativt. Det blir ofta en del överlappning mellan det föregående stadiet och det här sista.

Det går inte att nå detta eller det föregående stadiet utan att **säkerställa att en förtroendefylld relation** har byggts upp och att klienten ser handledaren som en trovärdig budbärare. Annars blir det svårare, om inte omöjligt, att styra bort klienten från den extremistiska miljön och ge råd om lämpliga och önskvärda beteenden. Processen som beskrivs ovan är inte heller linjär. Faserna 1–3 måste etableras innan man kan gå vidare till 4–5, men man kan behöva samla in ytterligare information eller återupprätta förtroendet och återfå trovärdighet i klientens ögon under processens gång. Det här kan vara fallet om en stor livshändelse inträffar eller om det inte förefaller möjligt att lösgöra klienten från den extremistiska miljön. Det sistnämnda kan innebära att handledaren missade viktig information i fas 1 eller att relationen mellan handledaren och klienten inte är så stabil som den verkade vara.

## Viktiga punkter under diskussionen

Mot bakgrund av insikterna som samlats in genom organisationernas presentationer diskuterade deltagarna manifestationer av VHE i sina egna länder, oroande utvecklingar som de lyfter fram och luckor de identifierat i sina länders responser på problemet. Nedan följer några viktiga punkter som diskuterades.

- Rollen som (till största del traditionell) media spelar var föremål för omfattande diskussion. Deltagare från olika medlemsstater nämnde mediaproduktioner, som skapats av etablerade medier, som de tror hade kunnat påverka sårbara individer negativt. Å ena sidan vill media dela information om många olika ämnen, å andra sidan kan sådana mediaproduktioner bidra till att främja extremistgruppers ideologier. Några exempel som togs upp:
  - "Ons Moederland" (Vårt moderland) är en nederländsk dokumentär om Constant Kusters, ledaren för den högerextrema gruppen *Nederlandse Volks-Unie* (Nederländska folkunionen). I dokumentären skildras Kusters som bland annat en hängiven far – detta kan göra tittare mer mottagliga för hans idéer eller ge tittare ett exempel på hur man kan uppfostra barn i en extremistisk miljö.

- "Generation Hate" är en granskningsserie från Al Jazeera om franska *Génération Identitaire* (Generation identitet) där en reporter infiltrerar extremistgruppen. I serien visas hur medlemmar i gruppen angriper muslimer och araber och infiltrerar ett franskt politiskt parti.

Deltagarna var eniga om att regeringen har ett ansvar för att göra mediakanaler uppmärksamma på att spridandet av dessa budskap kan främja spridningen av extremistiska ideologier, särskilt när det gäller statlig media.

- I flera medlemsstater använder högerextrema rörelser landets självständighetsdag för att sprida sitt narrativ:
  - I Finland presenteras "självständighetsmarscherna" den 6 december för allmänheten som ett firande av självständigheten, men i själva verket utesluts "icke-finnar" aktivt. Vid tidigare manifestationer har polisen behövt ta bort högerextrema symboler, bland annat för Nordiska motståndsrörelsen, som är förbjudna i Finland.
  - Även i Polen kapas självständighetsdagen av högerextrema grupper. Firanden presenteras som sammankomster "för hela familjen", men i själva verket främjas högerextrema idéer, och medlemmar i andra europeiska högerextrema grupper bjuds in att delta.

Det uppmärksammades att man i många länder inte verkar veta hur man ska reagera på kapningen av dessa dagar med nationell betydelse, särskilt eftersom många extremistgrupper vet exakt hur de ska hålla sig inom lagens ramar när de organiserar dessa demonstrationer.

- Likt Sverige kämpar många medlemsstater i EU med hur VHE-landskapet har utvecklats på senare år. De mångskiftande ideologierna och "klipp-och-klistrandet" som de som skapar sina egna ideologier ägnar sig åt gör det allt mer komplicerat att reagera på problemet. Dessutom skapar normaliseringen av högerextrema narrativ i den offentliga och politiska sfären ytterligare utmaningar. Det som anses " normalt " flyttas åt höger, vilket skapar en grogrund för acceptans av mer och mer extremistiska åsikter bland allmänheten. En avgörande metod för att bekämpa denna normalisering av högerextrema narrativ är att investera i att skapa ett sunt civilsamhälle. Ett exempel är det tyska "Live Democracy!"-programmet, som "stöttar projekt i hela Tyskland med syfte att utveckla och testa nya idéer och innovativa metoder för att främja demokrati, skapa mångfald och förhindra extremism" <sup>(2)</sup>.
- SMART Hubs, [Stakeholder Multisectoral Anti-Radicalisation Teams](#) är en del av det EU-finansierade projektet INDEED <sup>(3)</sup> som syftar till att utveckla och stärka åtgärder för att förhindra och bekämpa våldsbejakande extremism (FBVE) och främja avradikalisering i Europa. SMART Hubs samlar olika aktörer som arbetare på frontlinjen, policyskapare och representanter inom utbildning och akademier som aktivt engagerar sig i att utforma, planera, införa och bedöma FBVE-initiativ, som policyer och strategier, långsiktiga program, kortsiktiga åtgärder och fristående ingripanden. SMART Hubs kommer att etableras i de 15 länder som finns representerade i INDEED-konsortiet över hela Europa för att diskutera, utveckla och sprida bedömningskulturen inom området FBVE och avradikalisering.

<sup>(2)</sup> Se: <https://www.demokratie-leben.de/en/programme>

<sup>(3)</sup> Se: <https://www.indeedproject.eu/>

## Uppföljning

Baserat på diskussionen om (den traditionella) medias roll ställdes frågan om i vilken utsträckning dokumentärer och rapporter som skildrar extremistgrupper kan påverka sårbara individer. Det rekommenderas ett uppföljande möte för att diskutera detta med mediarepresentanter, med syfte att skapa riktlinjer för hur sådana ämnen ska behandlas.

Att få insikt i ett lands metod för att hantera ett visst problem, som VHE, bedömdes som mycket relevant av deltagarna och andra som ville delta i studiebesöket. Detta gäller särskilt metoden för VHE, eftersom det inte anses vara ett allvarligt problem i alla medlemsstater i EU. Det vore därför fördelaktigt att organisera fler studiebesök kring detta ämne – antingen till Sverige eller andra medlemsstater i EU – för aktörer på frontlinjen runt om i Europa. Deltagarna lyfte fram vikten av fortsatt utbildning, uppmärksammande och att dela metoder gällande det föränderliga och dynamiska landskapet kring VHE-rörelser, så utöver studiebesök bör RAN fortsätta att fokusera på VHE i dokument och andra typer av aktiviteter.

## Vidare läsning

- Sammanfattande dokument från RAN, 2021: [New offender types & appropriate measures of Exit work](#)
- Specialdokument från RAN, 2021: [National hubs supporting local actors in P/CVE – practitioners' insights](#)
- Specialdokument från RAN, 2022: [The role of civil society organisations in exit work](#)
- [Introduktionsvideo](#) om INDEED EU-projektet SMART Hubs
- RAN, 2019: [Faktablad – Högerextremism](#)
- RAN Spotlight, 2020: [Violent right-wing extremism in focus](#)
- Sammanfattande dokument från RAN, 2021: [Digitalt studiebesök EU-USA](#)
- Sammanfattande dokument från RAN FC&S, 2021: [Violent right-wing extremism in communities](#)